

Jerzy Snopek

István Csapláros (1910-1994)

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 29, 165-168

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRONIKA ŻAŁOBNA

Jerzy Snopek

ISTVÁN CSAPLÁROS 1910–1994

30 czerwca 1994 roku, dwa dni po swych osiemdziesiątych czwartych urodzinach, zmarł w Warszawie wybitny znawca polsko-węgierskich stosunków literackich i kulturalnych, emerytowany profesor Uniwersytetu Warszawskiego, István Csapláros. Los sprawił, że całe niemal dorosłe życie Profesor spędził w Polsce, ale kochając szczerze swą drugą ojczyznę, nigdy nie zapomniał o pierwszej. Bardzo często odwiedzał Węgry, ogłaszał tam drukiem swoje prace, uczestniczył w tamtejszym życiu naukowym. W ostatnich latach życia współpracował ściśle z Katedrą Filologii Polskiej Uniwersytetu im. L. Eötvösa w Budapeszcie. W głębi duszy pozostał Węgrem i węgierskim patriotą.

Urodził się 28 czerwca 1910 roku w miasteczku Baja na południu Węgier. W latach 1928–1933 studiował hungarystykę i romanistykę na Uniwersytecie Elżbiety w Pécsu. Wiedzę swą pogłębiał i uzupełniał na Uniwersytecie Wrocławskim (Breslau) i na Sorbonie. W 1934 roku objął asystenturę w Instytucie Historii Literatury Węgierskiej swojej macierzystej uczelni. Organizowała ona Letni Uniwersytet w Keszthely dla cudzoziemców, a Polacy byli pośród nich w zdecydowanej większości. Ujęli Istvána Csaplárosa swą sympatią do niego i jego rodaków oraz niekłamany zainteresowaniem historią i teraźniejszością Węgier. Sympatia rodzi sympatię, nic tedy dziwnego, że młody hungarysta (i romanista) rychło zaciekał się sprawami polskimi. W 1938 roku wystąpił w Keszthely z odczytem zatytułowanym *Polski los i polska świadomość narodowa w literaturze węgierskiej*. Była to pierwsza jego praca związana tematycznie z naszym krajem. A warto dodać, że publikował nieprzerwanie od 1931 roku, przede wszystkim szkice z zakresu historii literatury węgierskiej i stosunków kulturalnych węgiersko-francuskich.

W 1939 roku István Csapláros ogłosił drukiem wspomnianą wyżej rozprawkę, a także kilka innych szkiców i artykułów poświęconych sprawom polskim. W tymże roku, tuż przed wybuchem wojny, przebywał po raz pierwszy w naszym kraju. Poznał wówczas swoją przyszłą żonę Halinę Doroszkiewicz, która do końca ofiarnie pomagała mężowi w jego pracy naukowej, tłumacząc i prze-

pisując jego teksty. Zanim wszelako mogli się pobrać, musiało minąć wiele burzliwych lat.

Tymczasem István Csapláros wrócił na Węgry. Podczas wojny pracował jako nauczyciel, utrzymywał też kontakty z polskim środowiskiem uchodźczym. Gościł niektórych uchodźców w swoim domu; przez pewien czas mieszkał u niego późniejszy profesor Uniwersytetu Warszawskiego i współpracownik, Jan Reychman,

Możliwość wyjazdu do Polski pojawiła się w 1948 roku. Powierzono Istvánowi Csaplárosowi utworzenie lektoratu języka węgierskiego na Uniwersytecie Warszawskim oraz zorganizowanie w Warszawie Węgierskiego Instytutu Kultury. Przystąpił do tej pracy z ogromną energią. Z obiema placówkami – Uniwersytetem Warszawskim i Węgierskim Instytutem Kultury – związał się na długie lata. Dzięki jego staraniom lektorat języka węgierskiego rychło przekształcił się w Katedrę Filologii Węgierskiej. István Csapláros pracował w niej zrazu jako wykładowca, potem – od 1962 roku – jako docent, a od 1971 do przejścia na emeryturę, co nastąpiło w 1980 roku, jako profesor. W latach 1970–1978 był kierownikiem Katedry. Przez cały ten okres wypromował kilkudziesięciu magistrów, z wieloma utrzymywał kontakty do końca życia. Zараżał studentów swoim entuzjazmem, podsuwał tematy, służył radą. Niemal wszyscy działający dziś tłumacze literatury węgierskiej w Polsce to wychowankowie Profesora. Nawet ci, którzy – jak Camilla Mondral – nie studiowali na *hungarystyce*, podkreślają, że zostali tłumaczami właśnie dzięki jego inicjatywie i zachęcie.

István Csapláros był również współzałożycielem i pierwszym dyrektorem Węgierskiego Instytutu Kultury w Warszawie. W uroczym otwarciu tej placówki, które nastąpiło 22 listopada 1948 roku, uczestniczyli znamienici goście z Węgier, m.in. wybitny pisarz Gyula Illyés i słynny filozof György Lukács. Jako kierownik, a potem współpracownik Instytutu István Csapláros zorganizował dziesiątki imprez kulturalnych, wygłosił wiele odczytów i wykładów popularyzujących kulturę węgierską, przedstawiających jej związki z kulturą polską.

Równoległe z działalnością organizatorską i popularyzatorską zajmował się – ze szczególnym umiłowaniem – pracą naukową. Wyróżniał się wielką pasją poznawczą, która nie opuszczała go do ostatniej chwili. Pozwalała czasem zapomnieć o cierpieniu i postępującym ubytku sił, niekiedy jednak stawała się zarzewiem bolesnych rozmyślań o nie zrealizowanych projektach badawczych i autorskich. Uwielbiał poszukiwania archiwalne i żywił głęboki szacunek dla faktów historycznych. Kiedyś, w prywatnej rozmowie powiedział o sobie, że jest może niepoprawnym pozytywistą, ale nic na to nie poradzi.

Plonem kilkudziesięciu lat pracy badawczej Istvána Csaplárośa jest ponad trzysta książek, rozpraw, szkiców, recenzji, które od 1931 roku ogłaszał drukiem na Węgrzech i w Polsce (ale także w Finlandii). Zdecydowana większość publikacji Profesora sytuuje się w granicach szeroko rozumianej komparatystyki.

Dominuje oczywiście perspektywa polsko-węgierska, ale znajdziemy również prace porównawcze z zakresu stosunków literackich i kulturalnych węgiersko-francuskich, polsko-fińskich, słowacko-węgierskich, węgiersko-południowosłowiańskich etc. Świetne przygotowanie językowe i bardzo rozległa erudycja pozwoliły Istvánowi Csaplárosowi ujawnić i przedstawić mnóstwo nieznanych szczegółów dotyczących kontaktów twórców oraz związków i wzajemnego oddziaływania na siebie poszczególnych literatur narodowych.

Kiedy w 1948 roku przybywał do Polski, by osiąść w niej na stałe, bibliografia jego publikacji obejmowała prawie sto pozycji. Były to przeważnie drobne szkice i recenzje. W dorobku tego okresu wyróżniają się przede wszystkim dwie prace: książka *A lengyel irodalom Magyarországon (Literatura polska na Węgrzech, Budapest 1943)* oraz obszerna rozprawa *Théophile Gautier és a magyarok (Teofil Gautier i Węgrzy, Pécs 1935)*.

Pierwszą ważniejszą pracę ogłosił w Polsce po siedmiu latach pobytu w naszym kraju; był to *Zarys elementarnej gramatyki języka węgierskiego (Cz. I – II, Warszawa 1955, potem kilka wznowień)*. W 1961 roku ukazała się w formie książkowej rozprawa habilitacyjna Istvána Csaplárosa, zatytułowana *Sprawy polskie w literaturze węgierskiej epoki Oświecenia*. Dzięki niezwyklej skrupulatności autor wychwycił bodaj wszystkie polonica występujące w twórczości węgierskich oświeconych. Co prawda, w XVIII wieku kontakty i związki literackie polsko-węgierskie nie były jeszcze zbyt bogate; rozwinęły się dopiero w stuleciu następnym, zwłaszcza po powstaniu listopadowym. I właśnie ten okres stał się domeną szczególnego zainteresowania badawczego Istvána Csaplárosa. Ogłosił kilkadziesiąt rozpraw, szkiców, przyczynków źródłowych, dotyczących ówczesnych związków wzajemnych obu kultur. Tym głównie zagadnieniom poświęcił kilka książek. Pierwsza z nich – *Kraszewski a Węgry* – ukazała się w 1964 roku w Polsce, a rok wcześniej w skróconej wersji na Węgrzech. Tylko na Węgrzech wyszły dwie inne ważne książki Profesora: *A felvilágosodástól a felszabadulásig (Od oświecenia do wyzwolenia, Budapest 1977)* oraz *Fejezetek a magyar-lengyel irodalmi kapcsolatok történetéből (Rozdziały z dziejów węgiersko-polskich stosunków literackich, Budapest 1983)*.

Za ukoronowanie swojej pracy nad tym kręgiem zagadnień István Csapláros uważał czterdziestoarkuszowy zbiór studiów źródłowych, który do tej pory pozostaje, niestety, w maszynopisie. Zabiegał o wydanie tego dzieła w Polsce, ale jego objętość zniechęcała wydawców. Na domiar złego, trzeba je było przełożyć z węgierskiego. W 1992 roku, jako sekretarz Węgierskiego Instytutu Kultury i przyjaciel autora zwróciłem się z apelem do dwudziestu kilku tłumaczy literatury węgierskiej o wspólne, honorowe przetłumaczenie książki Istvána Csaplárosa. Wszyscy (z jednym wyjątkiem) zgłosili gotowość do pracy, co świadczy o ich szacunku wobec Profesora, o sympatii, jaką cieszył się on w środowisku hungarystycznym. Wydaje się, że wszystkie przeszkody na drodze do wydania dru-

kiem ostatniej książki Profesora zostały pokonane i już niedługo ujrzy ona światło dzienne. Oby tak się stało!

Ważne miejsce w dorobku Istvána Csaplárosa zajmują opracowania bibliograficzne. Jest autorem pierwszej części *Bibliografii przekładów z literatury węgierskiej w Polsce* (przy współpracy A. Korola), a następne tomy powstały pod jego kierownictwem. Zestawił również *Bibliografię literatury polskiej w Finlandii*.

Nie sposób wymienić tu wszystkich prac Profesora. Wspomnijmy więc jeszcze tylko o jego pięknej antologii węgierskich wierszy o Polsce, zatytułowanej *Kocham twój kraj*, oraz o udziale w przygotowaniu największej polskiej antologii poezji węgierskiej (Warszawa 1975).

István Csapláros był od roku 1955 związany z Towarzystwem Literackim im. Adama Mickiewicza. Ostatnio, przez wiele lat, pełnił funkcję członka a następnie przewodniczącego Komisji Rewizyjnej Oddziału Warszawskiego TLiAM. Na łamach „Rocznika” ogłosił w 1979 roku szkic pt. *Słowacki po fińsku*. Dodajmy, że w latach II wojny światowej i później, aż do wyjazdu z Węgier – bardzo aktywnie uczestniczył w pracach Węgierskiego Towarzystwa im. Adama Mickiewicza, wygłaszając m.in. siedem wykładów na organizowanych przez nie spotkaniach.

Służył swą pracą obu narodom, obu społeczeństwom. Pozostawił ból i wdzięczność w sercach wielu ludzi.